

Ett Dalarna fritt från våld

Länsstrategi 2023-2028

Omslagsbild och illustrationer: Linnea Blixt

Layout: Confetti AB

Utgiven av: Länsstyrelsen i Dalarnas län, maj 2023

Text: Rusmira Pérez Dervisic, Soledad Alarcón Helling, Ann-Karin Bohl

Diarienummer: 801-4250-2022

Webb: www.lansstyrelsen/dalarna.se

Telefon: 010 225 00 00

E-post: dalarna@lansstyrelsen.se

Innehåll

Förord	4
Undertecknande parter	6
Inledning	8
Begreppet Mäns våld mot kvinnor	9
Strategins målgrupper	10
Från nationell till regional strategi	12
Hur strategin tagits fram	16
Regionala mål för det strategiska och operativa arbetet	17
Mål 1. Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete	19
Mål 2. Förbättrad tidig upptäckt av våld och stödinsatser till våldsutsatta och behandling till våldsutövare	21
Mål 3. Effektivare brottsbekämpning	23
Mål 4. Förbättrad kunskap och metodutveckling	25
Hur de regionala målen ska uppnås	26
Hur strategin ska följas upp	29
Bilaga: Aktörernas uppdrag och roller	30
Referensförteckning	42

Förord

Detta är Dalarnas regionala strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Strategin har arbetats fram av Länsstyrelsen i Dalarnas län i nära samverkan med polisen i Dalarna, Åklagarkammaren i Falun, Region Dalarna och länets kommuner och sträcker sig över perioden 2023–2028. Den regionala strategin är en gemensam plattform för att koppla samman den nationella strategins målsättningar med länets förutsättningar och behov för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Rätten att leva fri, utan våld och förtryck är en fråga om jämställdhet, demokrati och grundläggande mänskliga rättigheter. Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt och omfattande samhällsproblem som orsakar stort fysiskt och psykiskt lidande för dem som drabbas. Våldet innebär stora samhällskostnader som berör de allra flesta, exempelvis myndigheter och organisationer liksom privata aktörer.

Förhoppningen är att den regionala sektorsövergripande strategin ska leda till målmedvetet och långsiktigt arbete och att strategin kan ge stöd till länets aktörer att

sätta upp mål och prioriteringar utifrån egna uppdrag och ansvar. Utgångspunkten för det gemensamma strategiarbetet är att ingen enskild aktör kan svara upp mot de utmaningar som våldet innebär. Det är en gemensam angelägenhet för hela länet där vi behöver arbeta tillsammans och initiativ tas av alla aktörer.

Vår vision är att alla invånare i Dalarnas län ska ha samma rätt och möjligheter till ett liv fritt från våld. Vi välkomnar länets övriga myndigheter, civilsamhällsorganisationer och näringsliv att utifrån lokala och regionala förutsättningar och behov vara med i det gemensamma arbetet för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor med stöd av den regionala strategin.

Falun maj 2023

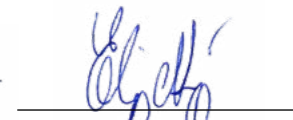
Helena Höij
Landshövding i Dalarnas län

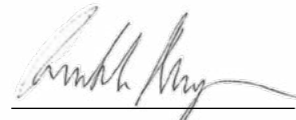
Undertecknande parter

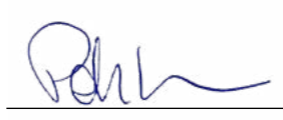
Helena Höij
Länsstyrelsen Dalarna

Elin Norén
Region Dalarna

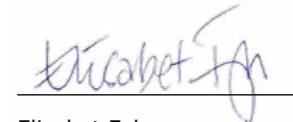
Kristofer Magnusson
Åklagarmyndigheten/
Åklagarkammaren i Falun

Peter Karlsson
Polisen i Dalarna/
Polismyndigheten

Martin Norsell
Högskolan Dalarna

Elisabet Fyhr
Arbetsförmedlingen

HÖGSKOLAN
DALARNA

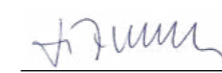
ARBETSFÖRMEDLINGEN
SWEDISH PUBLIC EMPLOYMENT SERVICE

Övriga samarbetsparter

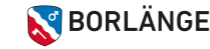
Barnahus i Dalarna, Rädda Barnen Dalarna, Kvinnojouren Borlänge och Tjejjouren Dalia, Kvinnojouren Kullan Falun, Hedemora kvinnojour, Brottsofferjouren Övre Dalarna har ställt sig bakom strategin. Det finns också stort engagemang hos flera andra aktörer och föreningar med flera.

Susanne Berger
Avesta kommun

Lars Ivarsson
Borlänge kommun

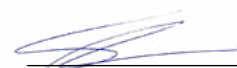

Mikael Rosén
Falun kommun

Fredrik Jarl
Gagnefs kommun

Lennart Mångs
Hedemora kommun

Sebastian Larsson
Leksands kommun

Leif Pettersson
Ludvika kommun

Håkan Söderman
Malung-Sälens
kommun

Anna Hed
Mora kommun

Mikael Thalín
Orsa kommun

Ulrika Momqvist
Rättviks kommun

Fredrik Rönning
Smedjebackens
kommun

Abbe Ronsten
Sätters kommun

Marcus Kock
Vansbro kommun

Peter Egardt
Älvdalens kommun

Inledning

Denna regionala strategi utgår ifrån visionen Ett Dalarna fritt från våld och är ett resultat av en bred samverkan med länets aktörer. Den har arbetats fram av Länsstyrelsen i Dalarnas län och representanter för Region Dalarna, polisen i Dalarna, Åklagarkammaren i Falun och länets kommuner för att återspegla aktörernas olika utgångslägen för uppdraget att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Med mäns våld mot kvinnor avses alla former av fysiskt och psykiskt, inklusive sexuellt våld och hot mot kvinnor och män, flickor och pojkar, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld samt förtryck och prostitution och människohandel. Tillsammans har vi enats om visionen för länet.

Strategin syftar till att samordna olika verksamheters uppdrag för att tillsammans skapa en plattform för länets gemensamma arbete att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Den regionala strategin pekar ut fyra mål som tydliggör vad som behöver uppnås i länet för att våldet ska förebyggas, att det ska minska och slutligen upphöra. Strategin sträcker sig över perioden 2023–2028.

I genomförandet av strategin är barnrättsperspektivet, jämställdhets- och jämlikhetsperspektivet självklara och ska genomsyra arbetet med att uppfylla strategins mål.

Begreppet Mäns våld mot kvinnor

Begreppet Mäns våld mot kvinnor syftar till att synliggöra våldet som jämställdhetsfråga, där mäns överrepresentation bland våldsutövare ses som ett resultat av den ojämna fördelningen av makt mellan könen. Rätten till den egna kroppen är en avgörande förutsättning för att kunna ha makt och inflytande över sitt liv. Mäns våld mot kvinnor är identifierat som ett allvarligt brott mot kvinnors och barns mänskliga rättigheter, både internationellt och i Sverige.

Mäns våld mot kvinnor omfattar de våldstyper som kvinnor och barn är särskilt utsatta för och som minskar deras handlings- och livsutrymme.

DET KAN HANDLA OM:

- Våld som sker i nära relationer.
- Barn som bevittnar våld i nära relationer.
- Hedersrelaterat våld och förtryck med skiftande uttryck som barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av kvinnor och flickor.
- Prostitution och människohandel
- Sexuellt våld oberoende av relation.

I strategin beaktas att både vuxna och barn oberoende av kön, könsidentitet och sexuell läggning kan utsättas för eller utöva våldet. Våld kan uttryckas på olika sätt så som fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt, ekonomiskt, latent och digitalt våld.¹

1. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, Utdrag (kap 5) ur Skr. 2016/17:10

Strategins målgrupper

Målgruppen inom mäns våld mot kvinnor innefattar kvinnor och män, flickor och pojkar samt hbtqi-individer²:

- Utsatta för sexualiserat våld, oberoende av relation till förövaren.
- Utsatta för våld i nära relation.
- Utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av kvinnor och flickor.
- Utsatta för prostitution och människohandel.
- Som riskerar att utsätta eller har utsatt närstående för våld.
- Som riskerar att begå eller har begått sexualbrott.

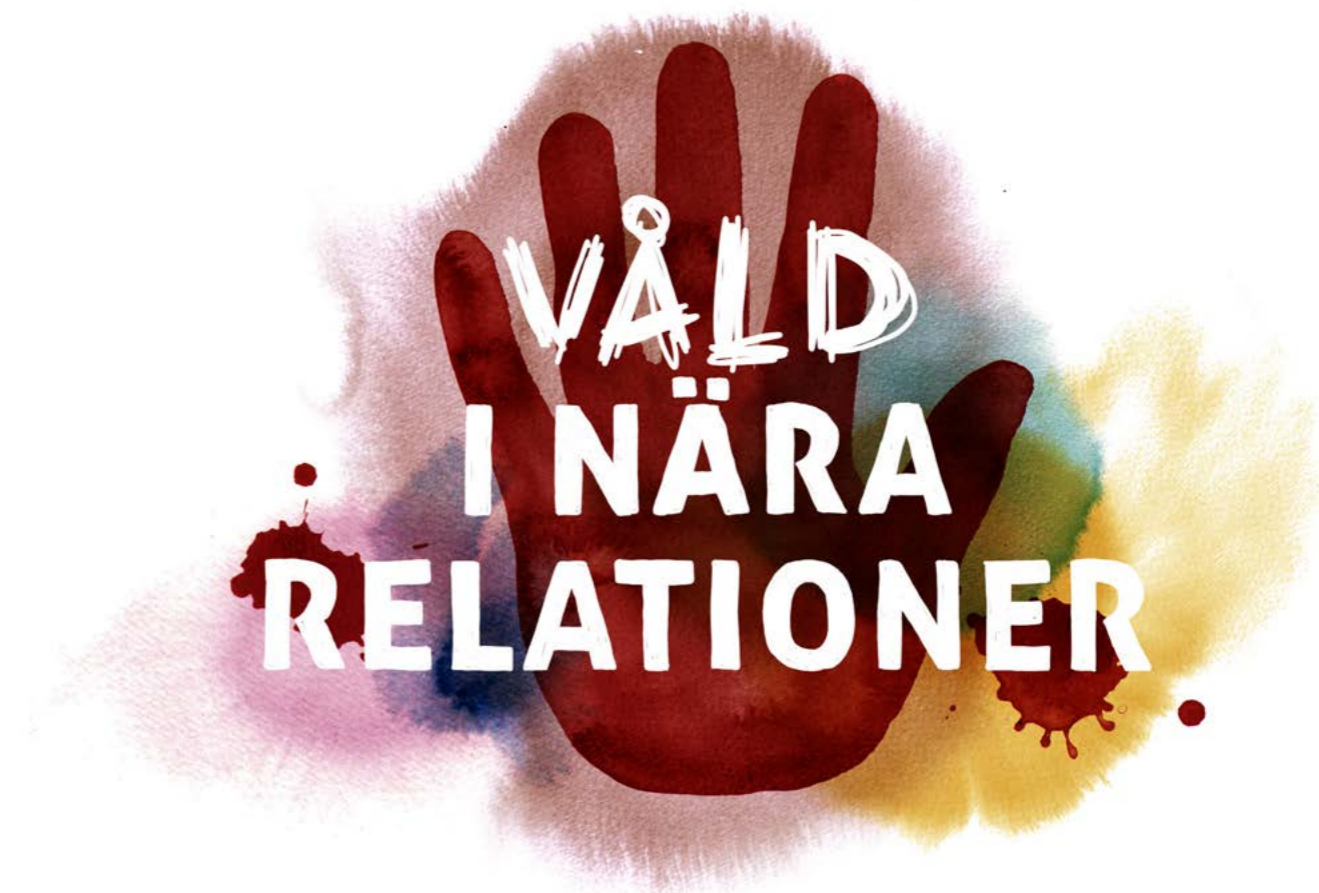
Den regionala strategin omfattar även vissa grupper av kvinnor som riskerar en särskild utsatthet.

De grupperna är:

- äldre kvinnor,
- kvinnor med funktionsnedsättning,
- kvinnor med utländsk bakgrund,
- kvinnor med missbruks- och beroendeproblem,
- kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.³

2. Hbtqi paraplybegrepp, [Socialstyrelsen.se](https://www.socialstyrelsen.se).

3. Särskild utsatthet, Socialstyrelsens handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer.

Från nationell till regional strategi

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Utifrån detta har regeringen utformat sex jämställdhetspolitiska delmål:

Delmål 1 JÄMN FÖRDELNING AV MAKT OCH INFLYTANDE

Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare, samma rätt och möjlighet att forma villkoren för beslutsfattande i samhällets alla sektorer.

Delmål 4 JÄMN FÖRDELNING AV DET OBETALDA HEM- OCH OMSORGSARBETET

Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.

Delmål 2 EKONOMISK JÄMSTÄLLDHET

Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.

Delmål 5 JÄMSTÄLLD HÄLSA

Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.

Delmål 3 JÄMSTÄLLD UTBILDNING

Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.

Delmål 6 MÄNS VÅLD MOT KVINNOR SKA UPPHÖRA

Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet⁴.

4. Mål för jämställdhet - [Regeringen.se](https://www.regeringen.se).

Den regionala strategin utgår ifrån det sjätte delmålet och därför kommer det att presenteras ytterligare här. För att nå det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet tog regeringen fram en nationell strategi som började gälla 2017. Den sträcker sig tio år framåt och syftar till att öka effektiviteten, kvaliteten och långsiktigheten i arbetet för att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

I den nationella strategin lyfts särskilt två faktorer fram – vikten av förebyggande insatser

och mäns delaktighet och ansvar i arbetet mot våld.⁵

Den nationella strategin grundar sig på en rad internationella och nationella styrdokument. Exempel på dessa är Istanbulkonventionen som är det första juridiskt bindande avtalet om våld mot kvinnor i Europa. Konventionens syfte är att skydda kvinnor och flickor mot alla former av våld och att förebygga, lagföra och avskaffa våld mot kvinnor, samt våld i hemmet.⁶

Den nationella strategin har utvecklat fyra mål:

1. Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld.
2. Förbättrad upptäckt av våld och starkare stöd och skydd för våldsutsatta kvinnor och barn.
3. Effektivare brottsbekämpning.
4. Förbättrad kunskap och metodutveckling.

5. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, Utdrag (kap 5) ur Skr. 2016/17:10

6. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/istanbulkonventionen/>

EU:s brottsofferdirektiv 2012/29/EU ger bindande rättigheter för alla brottsoffer inom EU, oavsett var personen bor och var brottet sker. Brottssofferdirektivet fastslår bland annat brottsoffrets rätt till information, rätt till skydd och rätt till stöd och hjälp.⁷

FN:s barnkonvention innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn som också blev svensk lag 2020.⁸

Agenda 2030, FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling,⁹ innehåller fyra mål med kopplingar till arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Mål 5 är Jämställdhet och omfattar delmålen 5:2 Utrota våld mot och utnyttjande av kvinnor och flickor, samt 5:3 Avskaffa tvångsäktenskap och könsstympning.

Tillsammans med det folkhälsopolitiska ramverket som består av ett övergripande, nationellt folkhälsopolitiskt mål och åtta målområden¹⁰ är dessa viktiga styrdokument.

De målen i den regionala strategin har utformats utifrån den nationella strategins målsättningar. Tre av de regionala målen följer de nationella målsättningarna varav ett har utvecklats för att omfatta målgruppen våldsutövare.

7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sv/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

8. Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

9. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling/>

10. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsa-och-folkhalsoarbete/tema-folkhalsa/vad-styr-folkhalsopolitiken/nationella-mal-och-malomraden/>

Hur strategin tagits fram

Strategiarbetet har utförts av en sektorsövergripande arbetsgrupp bestående av representanter med kompetens inom jämställdhet, mäns våld mot kvinnor, socialtjänst, rättsväsen och hälso- och sjukvård. De deltagande aktörerna i arbetsgruppen valdes ut utifrån deras roller som bidragit till ett helhetsperspektiv inom det komplexa området som strategin omfattar.

Representanter från samverkande myndigheter, kommuner samt civilsamhället har haft en betydande roll i framtagandet av strategin genom att de fått möjlighet att lämna synpunkter och förslag och är samtliga viktiga

aktörer i det regionala arbetet¹¹. Detta har varit en viktig del för att processa arbetet under framtagandet hos aktörerna och verksamheterna.

Strategidokument har skickats ut på remiss till samtliga länets kommuner, statliga myndigheter och till organisationer i frivilligsektorn. Respons på förslaget har varit stor och flera har lämnat förslag på förbättringar som har integrerats i strategin. Både samarbetsparter och andra organisationer har yttrat sig på olika nivåer och ställt sig bakom förslaget till länsstrategi.

11. Se Bilaga: Aktörernas uppdrag och roller.

Regionala mål för det strategiska och operativa arbetet

Den regionala strategins målsättningar pekar ut riktningen för länets strategiska och operativa arbete under den tid som strategin ska gälla. De bedöms nödvändiga för att uppnå visionen Ett Dalarna fritt från

våld. Till varje mål ges exempel för att nå målen och för att ytterligare konkretisera och ge ett stöd för olika aktörers arbete med att bryta ned målen i aktiviteter i sina verksamheter.

Dalarnas regionala strategi består av fyra mål:

Mål 1. Ett utökat och verkningsfullt våldsförebyggande arbete.

Mål 2. Förbättrad tidig upptäckt av våld och stödinsatser till våldsutsatta och behandling till våldsutövare.

Mål 3. Effektivare brottsbekämpning.

Mål 4. Förbättrad kunskap och metodutveckling.

MÅL 1.

Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete

Strategins första målsättning handlar om att förhindra att våld över huvud taget uppstår och fokuserar på att individer som utövar våld ska upphöra med det och förändra sitt beteende. Detta förutsätter en ökad samverkan mellan berörda aktörer vilket kan bidra till att förebygga våldet och på sikt minska återfall i brott. Våldsförebyggande arbete av olika slag och med olika inriktning behövs på flera nivåer och arenor i samhället samtidigt.

HUR NÅR VI DIT?

- Stärka kunskap om universella våldsförebyggande metoder och arbetsätt.
- Stärka kunskap om våldsförebyggande metoder som inkluderar genus och maskulinitets- och hedersnormer.
- Öka kunskap om maskulinitetsnormer i relation till faktorer såsom klass, etnicitet och sexualitet etc.
- Öka samverkan med civilsamhället och näringslivet kring det våldsförebyggande arbetet.
- Öka kunskap om återfallsförebyggande insatser.
- Utveckla tidiga insatser gruppinriktat mot specifikt pojkar och unga män.
- Utveckla tidiga insatser mot våld i ungas parrelationer.

MÅL 2.

Förbättrad tidig upptäckt av våld och stödinsatser till våldsutsatta och behandling till våldsutövare

Strategins andra målsättning handlar om att förbättra möjligheterna att upptäcka våldsutsatthet och förstärka skyddet och stödet för de som utsatts för våld. Stödinsatser avser även vård- och behandlingsinsatser. Målsättningen handlar även om att upptäcka våldsutövare för att erbjuda behandlingsinsatser.

HUR NÅR VI DIT?

- Rutiner och kunskap för att upptäcka och skydda våldsutsatta barn och vuxna.
- Stärka kunskap kring barn och vuxna som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i prostitution och människohandel.
- Utveckla och erbjuda stöd och insatser för vuxna och barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.
- Utveckla och erbjuda stöd och insatser utifrån de sårbara målgruppernas behov.
- Rutiner och kunskap för att tidigt upptäcka våldsutövare.
- Utveckla insatser och erbjuda behandling till våldsutövare.

MÅL 3.

Effektivare brottsbekämpning

Strategins tredje målsättning handlar om effektivare brottsbekämpning som rör mäns våld mot kvinnor med fokus på förbättringar i rättsväsendets arbete mot brott. En närmare samverkan mellan olika myndigheter och aktörer skapar bättre förutsättningar, bland annat för medverkan och upplärning av brott i förundersökningar samt rätt form av stöd till brottsoffer.

HUR NÅR VI DIT?

- Utveckla samarbetsrutiner mellan polisen, skolan, vården, kommuner och civilsammanslagningar gällande våld i unga relationer, sexuell exploatering med fokus på jämställdhet.
- Öka kunskapen om hur man upptäcker och förebygger hot och kränkningar på nätet.
- Främja medvetenheten hos allmänheten i länet gällande våld i nära relationer för att förhindra och förebygga brott.
- Utveckla rutiner för att erbjuda stöd till våldsutövare, bland annat i samband med brottsutredningar, för att förhindra återfall i våldsbrott.

MÅL 4.

Förbättrad kunskap och metodutveckling

Strategins fjärde målsättning handlar om behov av förbättrad kunskap och metodutveckling. Det avser kunskap om mäns våld mot kvinnor hos allmänheten samt berörda yrkesgrupper och beslutsfattare på alla samhällsnivåer. Det gäller även utvecklingen av fler verk samma metoder och arbetssätt för att motverka våldet genom forskning, utvärdering och uppföljning.

HUR NÅR VI DIT?

- Öka kunskap och användning av evidensbaserade metoder.
- Utifrån kartläggningar och behovsanalyser i länet erbjuda riktade insatser för att effektivisera arbetssätt utifrån verksamheternas förutsättningar.
- Förbättra kunskap och metodutveckling genom att stärka sambandet mellan praktik och forskning.
- Verka för att befintliga metoder och kunskaper implementeras i ordinarie verksamhet.

Hur de regionala målen ska uppnås

Samverkan

I Dalarna verkar en rad myndigheter och organisationer för att motverka mäns våld mot kvinnor. Vikten läggs därför i att bejaka pågående initiativ och i att stärka de resurser som verkar inom dessa organisationer. Det är också viktigt att samverkan sker på rätt nivå, mellan institutioner och organisationer där arbete och utvecklingsinsatser har liknande målsättningar.

Civilsamhällets organisationer verkar både på länsövergripande och lokal nivå och utgör en ovärderlig del av det totala arbetet mot våldet. Det är av stor vikt att samarbetet med civilsamhällets organisationer utvecklas i Dalarna.

Samordning

Ett fortsatt framgångsrikt arbete bygger på samverkan, samordning och på utbyte av goda

erfarenheter. Samordning och samverkan behöver utvecklas i Dalarna för att uppnå strategins målsättningar.

Strategiarbetet är organiserad på tre nivåer och leds av en styrgrupp som under sig har en regional samverkansgrupp - länsgruppen, samt de lokala samverkansgrupperna. Vid behov bildas tillfälliga arbetsgrupper för specifika uppdrag. Länsstyrelsen Dalarna har ett samordningsansvar för det regionala arbetet.

Styrgruppens uppgift är att styra och prioritera insatser utifrån den gemensamma länsstrategin samt för att hitta möjligheter till effektiv samverkan mellan myndigheter och bidra med resurser för arbetet.

Styrgruppen består av representanter för kommunernas socialtjänst, polisen i Dalarna, Region Dalarna, Regionala samverkans- och stödstruktur – RSS Dalarna, Åklagarkammaren i Falun och Länsstyrelsen Dalarna som är sammankallande.

Länsgruppens uppgift är att bidra till att genomföra länsstrategin. Det innebär att stödja och utveckla samverkan i länet, synliggöra och till styrgruppen rapportera brister i samverkan och i arbetet med det sjätte jämställdhetspolitiska målet samt ge och ta emot information och erfarenheter.

Länsgruppen består av representanter för kommunerna, Högskolan Dalarna, polisen i Dalarna, Åklagarkammaren i Falun, Region Dalarna, Regionala samverkans- och stödstruktur – RSS Dalarna, Länsstyrelsen Dalarna, Barnahus i Dalarna samt civilsamhällets organisationer, för närvarande kvinno- och tjejjourer och Rädda Barnen. Länsstyrelsen Dalarna är sammankallande.

Lokala samverkansgrupperna som finns i länet består av representanter från olika myndigheter, organisationer och ideella föreningar.

Samsyn

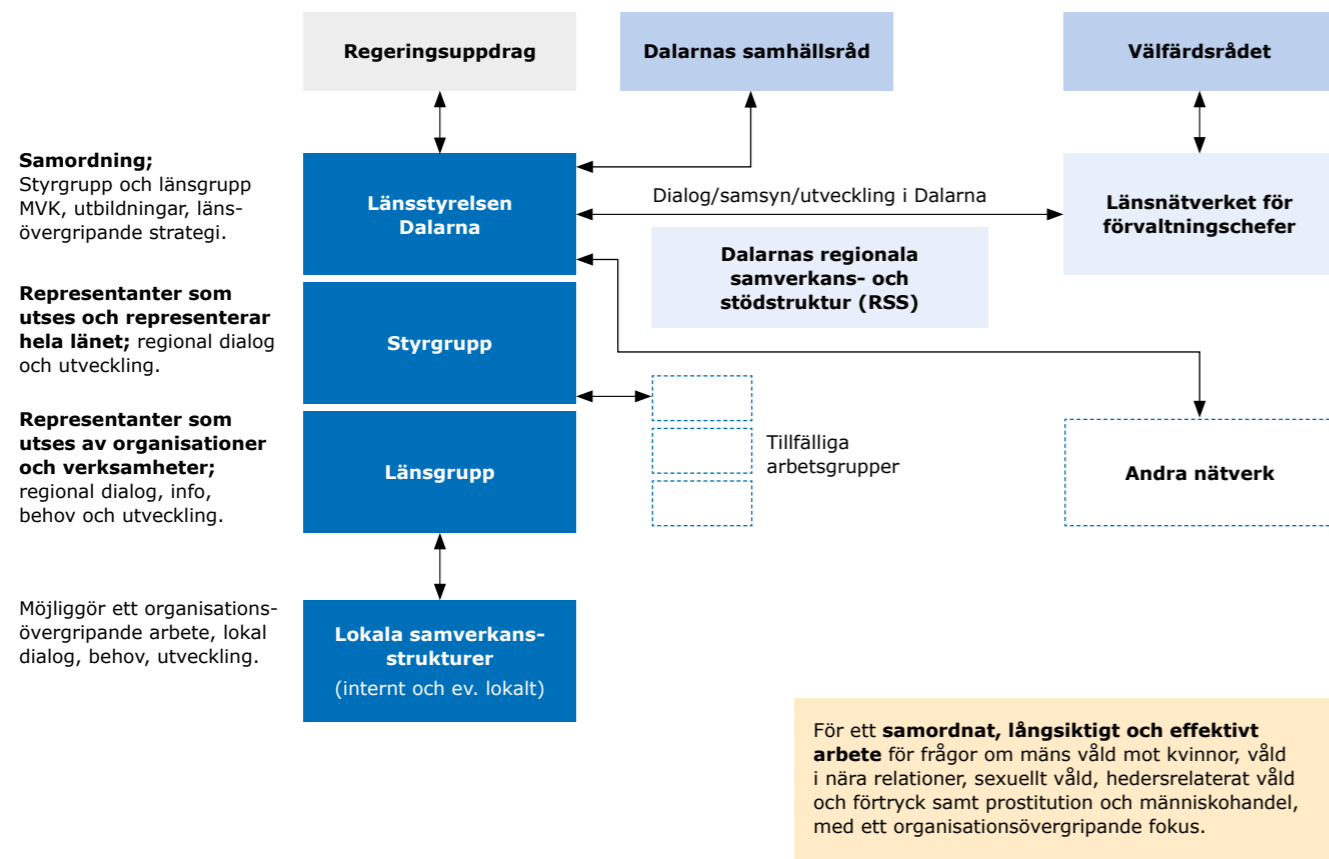
Förutom samverkans- och samordningsvinster är det viktigt att det finns en tydlighet och förståelse för de olika parternas ansvarsområden och roller. Det är också viktigt att det finns en

samsyn då det gäller definitioner inom paraplybegreppet mäns våld mot kvinnor.

Länsstyrelsen Dalarna har flera uppdrag som är kopplade till arbetet med mäns våld mot kvinnor och som handlar om att förebygga sociala samhällsutmaningar. Detta både inom sakområden som exempelvis föräldraskapsstöd, brottsförebyggande, ANDTS (alkohol, narkotika, doping, tobak och spel om pengar) och integration och inom tvärperspektiv som mänskliga rättigheter, barnrätts-, funktionsrätts- och jämställdhetsintegrerande arbete. Uppdragen samordnas inom enheten Agenda för 2030 och syftar till att stödja och bidra till ett systematiskt utvecklingsarbete ur ett helhetsperspektiv för att nå den sociala dimensionen för Agenda 2030 i Dalarna.

Länsstyrelsen Dalarna samverkar med Socialtjänstens Utvecklingscentrum Dalarna (SUD), som bland annat verkar för att stödja långsiktig kompetensutveckling. Kompetensutveckling inom SUD kan innebära uppdragsutbildningar skapade utifrån yrkesverksammas behov eller föreläsningar och konferenser i syfte att stärka kompetensen inom ett för strategin relevant kunskapsområde.

Genomförande organisation

Hur strategin ska följas upp

Strategin utgör en gemensam plattform för ett samlat agerande på regional och lokal nivå. Utgångspunkten är att varje enskild aktör utifrån egna förutsättningar och ansvarsområden tar fram och följer upp egna styrdokument för att konkretisera de regionala målsättningarna i sin egen verksamhet.

Länsstyrelsens roll är att stödja och bidra till genomförandet av den regionala strategin genom att främja införandet av effektiva metoder, arbetssätt och kunskapsstöd i regionala och lokala verksamheter. Länsstyrelsen ansvarar även för uppföljning av den regionala strategin genom att använda nationellt rekommenderade indikatorer för

att sedan sammanställa resultat av länets insatser i en årlig rapport. Länets insatser mäts bland annat genom kommunernas lokala lägesbilder.

Under strategiperioden kommer översyn av strategin att göras för att se över behov av en uppdatering av strategin i relation till bland annat nya uppdrag, utökad samverkan och nya lagstiftningar. Uppdatering av strategin kommer att genomföras av en utsedd arbetsgrupp och om arbetsgruppen bedömer att det finns ett behov av en större revidering av strategin kan fler aktörer behöva involveras i arbetet.

Bilaga: Aktörernas uppdrag och roller

Ett långsiktigt och hållbart arbete mot mäns våld mot kvinnor förutsätter en samverkan mellan berörda myndigheter och civilsamhällets organisationer. Ansvarsbeskrivningarna för varje myndighet utgår från respektive ansvar och skyldighet enligt uppdrag, gällande lagar, föreskrifter och regelverk.

Länsstyrelsen i Dalarnas län

Länsstyrelserna har från och med 2018 ett särskilt regeringsuppdrag att stödja genomförande och uppföljning av regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017–2026.¹² Från och med 2021 har länsstyrelserna tilldelats permanenta medel för uppdraget och regeringen har beslutat om en förordning (2021:995) som innehåller bestämmelser om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor. Enligt förordningen ska

det vid varje länsstyrelse finnas en samordningsfunktion för frågor om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel.

Länsstyrelserna ska genom samordningsfunktionen stödja och bidra till:

- Framtagandet och genomförandet av regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner.
- Införandet av effektiva metoder, arbetssätt och kunskapsstöd i regionala verksamheter.
- Samarbetet på lokal, regional och nationell nivå, och utbildning och kompetensutveckling i länet.

Länsstyrelserna ska i sitt arbete samverka med kommuner och regioner samt andra berörda myndigheter och aktörer. Arbetet

ska vara kunskapsbaserat och samordnat med den verksamhet som bedrivs vid myndigheter på nationell nivå. Länsstyrelserna ska årligen lämna en redovisning till Jämställdhetsmyndigheten och Regeringskansliet av det arbete som samordningsfunktionen har utfört inom respektive län. I rapporten ska länsstyrelserna särskilt redovisa en bedömning av vilka resultat och effekter som har uppnåtts, en analys av utvecklingen av arbetet i länet samt regionala och lokala behov av stöd på området.¹³

Region Dalarnas hälso- och sjukvård och tandvård

I samverkan med länets kommuner ska Region Dalarna verka för att Dalarna är en region som präglas av socialt välbefinnande och god hälsa, speciellt för barnen där jämställdhet och mångfald ses som drivkraft för utveckling och tillväxt.

Hälso- och sjukvården och tandvården har ansvar för att våldsutsatta får ett adekvat och professionellt medicinskt och psykosocialt omhändertagande. Det innebär att hälso- och sjukvårdspersonal och tandvårdspersonal skall:

- fråga om våld,
- ha ett gott bemötande,
- dokumentera noggrant och vid behov utfärda rättsintyg,
- behandla medicinska skador,
- ge psykosocialt stöd,
- samverka med andra myndigheter,
- göra orosanmälan vid misstanke om att barn far illa.

Regionala samverkans- och stödstruktur - RSS Dalarna

Dalarnas regionala samverkans- och stödstruktur – RSS Dalarna, verkar på länsnivå för kunskapsstyrning, kunskapsutveckling och

12. Utifrån regeringsbeslut "Regionalt uppdrag att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor" (S2017/07420/JÄM) (delvis).

13. Förordning (2021:995) om Länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

samverkan mellan länets femton kommuner samt mellan kommunerna och regionen. RSS Dalarna drivs genom avdelningen för Hälsa och välfärd på Region Dalarna. RSS Dalarna stödjer därför både länets kommuner och regionen i arbetet med att utveckla socialtjänsten och närallgande hälso- och sjukvård.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har ett kongressuppdrag sedan 2013 att stödja medlemmarna i utvecklingen av kvinnofridsarbetet. SKR har genomfört kvinnofrids-satsningar sedan 2018. Syftet är att stödja kommuner och regioner att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Det handlar om att bättre förebygga och tidigt upptäcka våld, stödja våldsutsatta och deras barn, samt ge insatser till våldsutövare att förändra sitt beteende. Satsningen riktar sig till socialtjänst, hälso- och sjukvård, skola och förskola och arbetsgivare i kommuner och regioner.

Under 2021–2023 deltar RSS Dalarna i SKR:s RSS Kvinnofrid, som en del av satsningen, som syftar till att stödja kommuner och regionen i arbetet mot mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer. Satsningen riktar sig både till förebyggande arbete och till att förbättra stödinsatser både för våldsutsatta och deras barn samt till våldsutövare. Målen för RSS Kvinnofrid under perioden 2021–2023 är att:

- utveckla kunskap och kapacitet gällande att förhindra och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck,
- arbeta för att integrera kvinnofridsområdet i RSS ordinarie struktur,
- stödja kunskaps- och verksamhetsutveckling inom kvinnofridsområdet, med ett tydligt barnperspektiv, i kommuner och regioner,
- stödja och utveckla arbetet med systematisk uppföljning av kvinnofridsarbetets kvalitet och resultat.

Polisen i Dalarna (Polismyndigheten)

Polisens uppgift är att minska brottslighet och öka människors trygghet.¹⁴ Genom brottsförebyggande arbete ska färre brott begås och polisen ska verka för att fler brott klaras upp. I polisens arbetsuppgifter ingår bland annat att:

- leda och utföra brottsutredningar där det ingår att genomföra kvalitativa förstahandsåtgärder som brottsplatsundersökning, säkra bevisning, genomföra förhör med misstänkt, målsägande och andra vittnen samt dokumentera skador,
- barnförhör ska genomföras av särskilda barnutredare,
- utföra hot- och riskbedömningar med stöd av standardiserade bedömningsinstrument,
- skydda hotade personer och bistå med olika skyddsåtgärder med stöd av särskilda brottsoffersamordnare (BOPS),
- informera om rättsprocessens gång och initiera målsägandebiträde,

- anmäla till socialtjänsten enligt 14 kap 1 § socialtjänstlagen vid misstanke om barn som utsätts för eller bevittnar våld,
- informera den våldsutsatta om vilken hjälp till skydd och stöd som finns att tillgå och samverka med andra myndigheter och organisationer.

Åklagarkammaren i Falun (Åklagarmyndigheten)

Tillsammans med polisen i Dalarna utreder åklagaren brott. Åklagaren lämnar direktiv till polisen om vilka åtgärder som ska utföras och värderar de bevis som finns. Samarbetet med polis, domstol och kriminalvård är nära.

I åklagarens arbetsuppgifter ingår bland annat att:

- leda förundersökningar,
- fatta beslut om åtal ska väckas eller inte,
- företräda staten vid brottmålsprocessen i domstol.

14. SFS 1984.387. Polislag.

Om åklagaren är förundersökningsledare ingår bland annat att:

- begära att domstolen förordnar offentlig försvarare, målsägandebiträde och särskild företrädare för barn,
- ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd till målsägande med hemvist i annat land för att möjliggöra medverkan i en brottsutredning.

Kommunerna

Flera av kommunens verksamheter har uppdrag som är av stor betydelse för att upptäcka våldsutsatthet, att ge stöd till våldsutsatta och att verka för att våldsutövare ska ändra sitt beteende. Till exempel involverar kommunens arbete förskola och skola, elevhälsa, kultur och fritidsverksamhet, äldreomsorg och socialtjänstens verksamhetsområden.

Varje kommun ansvarar för socialtjänsten i sitt område. Kommunen har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver.

Enligt socialtjänstlagens 5 kap 11 §¹⁵ som rör brottsoffer, den så kallade brottsofferparagrafen, ska kommunernas socialnämnder:

- verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp,
- särskilt beakta att kvinnor som är, eller har varit, utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation,
- ansvara för att ett barn som utsatts för brott och barnets närstående får det stöd och den hjälp som de behöver,¹⁶
- särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

15. SFS 2001:453. Socialtjänstlag.

16. SFS 2012:276. Lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:543).

Samt 5 kap 11 a gällande våldsutövare:

- Verka för att den som utsätter eller har utsatt en närstående för våld eller andra övergrepp ska ändra sitt beteende.

Socialnämnden ska fastställa rutiner för när och hur personalen i dess verksamheter ska ställa frågor om våld för att kunna upptäcka

- våldsutsatta som behöver stöd och hjälp,
- barn som bevittnat våld som behöver stöd och hjälp, samt
- våldsutövare som behöver insatser för att ändra sitt beteende.

Förskolan och skolan har en viktig roll i att tidigt upptäcka barn som utsatts eller riskerar

att utsättas för våld i allmänhet och hedersrelaterat våld och förtryck i synnerhet. Vid misstanke om att ett barn far illa eller riskerar att fara illa ska en orosanmälan göras till socialtjänsten, i enlighet med Socialtjänstlagen (14 kap. 1 § SoL).

Skolan möter alla elever och har en betydelsefull roll i det förebyggande arbetet. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas.¹⁷ Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången skolgång har fått kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck. Elever som går i de obligatoriska skolformerna ska även få kännedom om hur de kan få hjälp om de upplever otrygghet i eller utanför skolan.¹⁸

17. Skolverket (2018). Läroplan för förskolan: Lpfö 2018. Stockholm: Skolverket.

18. Formuleringarna gäller från 1 juli 2022. Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan, förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan och förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan.

Högskolan Dalarna

Högskolan Dalarna kan med sin forskning och kunskap erbjuda kompetensutvecklingsinsatser som är evidensbaserade. Högskolan Dalarna erbjuder kursen ”Perspektiv på våld” på grundnivå inom socionomprogrammet för att skapa förståelse av våldets former och konsekvenser tillsammans med färdigheter och förmågor att identifiera och problematisera teoretiska perspektiv. Det ska i sin tur leda till att den studerande får insikt och kunskap om kvinnors och barns utsatthet i nära relationer med våld.

Högskolan Dalarna bildar i samverkan med socialtjänsterna i Dalarna och Region Dalarna samverkansarenan Socialtjänstens Utvecklingscentrum Dalarna (SUD). Samverkan inom SUD ska stödja utvecklingen av en evidensbaserad praktik inom socialtjänst och närliggande hälso- och sjukvård. Inom ramen för SUD samarbetet finns möjligheter för samverkan kring praktisknära och samskapande forskning, verksamhetsutveckling samt kompetensutvecklingsinsatser utifrån yrkesverksammas behov.

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen arbetar sedan 2019 på regeringens uppdrag tillsammans med Migrationsverket, Försäkringskassan, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten för att förebygga och upptäcka våld. Syftet med samverkan är att bidra till ökad samsyn, gemensamt lärande och kommunikation med personer som myndigheterna möter i sina verksamheter. Arbetsförmedlingen har i uppdrag att uppmärksamma och hantera våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck samt sexuellt våld och har därmed utarbetat ett handläggarstöd som innefattar frågeställningar för att identifiera våldsutsatta, utövare av våld, samt om barn varit närvarande när våld utövats. Frågeställningarna ställs till arbets sökande vid personliga möten och dokumenteras i skyddad akt. I händelse av att det framkommer uppgifter att det förekommit våld skall arbetsförmedlaren förmedla kontakt med kommunen för vidare insatser och följa upp stödet för den våldsutsatta.

Arbetsförmedlingens anställda har i uppdrag att genomgå NCK:s (Nationellt centrum för kvinnofrid) webbutbildning om våld.

Försäkringskassan

Försäkringskassan arbetar sedan 2019 på regeringens uppdrag tillsammans med Arbetsförmedlingen, Migrationsverket, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten för att förebygga och upptäcka våld. Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Migrationsverket, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten har fortsatt regeringsuppdrag att samverka i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer.

Migrationsverket

Migrationsverket arbetar sedan 2019 på regeringens uppdrag tillsammans med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten för att förebygga och upptäcka våld. Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Migrationsverket, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten har fortsatt regeringsuppdrag att samverka i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer.

Kriminalvården

Kriminalvården spelar en central roll i fråga om insatser för klienter som avtjänar ett straff för att de har utövat våld mot en närstående eller för klienter som är dömda för annan brottslighet och har en våldsproblematik.

Vidare i Kriminalvårdens ansvarsområden ingår bland annat att:

- genomföra RBM-utredning (Risk, Behov, Mottaglighet) med samtliga klienter för att kartlägga risknivåer, behovsområden och mottaglighetsfaktorer,
- erbjuda behandlingsprogram inom partner-våld, sexualbrott samt samtal för att motivera klienter att inte återfalla i brott,
- anmäla till socialtjänsten enligt 14 kap 1 § socialtjänstlagen vid misstanke om barn som utsätts för eller bevittnar våld.

Barnahus i Dalarna

Verksamheten är en tvärprofessionell samverkan mellan Åklagarkammaren i Falun, polisen i Dalarna, socialtjänsten i Dalarnas samtliga kommuner, Barn- och ungdomsmedicin och Barn- och ungdomspsykiatri Region Dalarna. Borlänge kommun är huvudman för verksamheten som regleras av ett samverkansavtal. Verksamheten startade 2007 och målgruppen är barn och ungdomar upp till 18 år som utsatts för våldsbrott i nära relationer eller sexualbrott oavsett relation.

Målen är bland annat att:

- Erbjudas alla barn ett anpassat omhändertagande utifrån barnets behov där alla parter samverkar i en gemensam lokal. Vid dessa samråd bokas tid för barnförhör.
- Bedrivas skyndsamma utredningar med hänsyn till barnets bästa samt lagstadgade tidsfrister.
- I processen ska barnets bästa vara i fokus. Barnet informeras om åtgärder som berör hen utifrån ålder och mognad och ges möjligheter att uttrycka sig.

Till Barnahus i Dalarna kommer den personal som behöver ta del av barnets berättelse så att barnet inte behöver upprepa sig i förhör och intervjuer.

Civilsamhällets organisationer

Civilsamhället utgör ett viktigt komplement till myndigheternas arbete och deras insatser när ofta målgrupper som av olika orsaker inte söker sig till myndigheterna. Organisationer inom civilsamhället är ofta tidiga med att uppmärksamma målgruppernas behov och kan därför driva på metod- och kunskapsutvecklingen. Det gäller inte minst inom det främjande och förebyggande arbetet. Det är därför av stor vikt att regionala myndigheter och länets kommuner samarbetar med civilsamhällets organisationer.

Kvinno- och tjejjourer

Den svenska kvinnojourerörelsen har under många år varit en drivande kraft när det gäller att bilda opinion och att synliggöra mäns våld mot kvinnor. En stor del av Roks och Unizons uppgift är att vara röster åt och förmedla den verklighet som jourerna möter runt om i Sverige. Kvinnojournerna gör ett betydelsefullt arbete för att skydda, stödja och hjälpa våldsutsatta kvinnor och deras barn, till exempel genom att erbjuda skyddat boende, stödsamtal och olika gruppverksamheter.

Tjejjourerna möter tjejer med problem och funderingar som inte enbart handlar om våld i nära relationer. Det kan handla om mobbing, kärleksbekymmer, ångest, droger och oro inför framtiden.

Utåtriktat och förebyggande arbete är en central del av både kvinno- och tjejjourernas verksamhet och många jourer bedriver stödverksamhet via chatt och mejl.

Idéburna kvinno- och tjejjourer i Dalarnas län finns bland annat i Avesta, Borlänge, Hedemora, Malung/Sälen, Falun, Ludvika och Vansbro.

De olika kvinno- och tjejjourerna finns samlade under Länsföreningen Kvinno- och tjejjourer i Dalarna.¹⁹ Föreningen fungerar som en förmedlande länk och ett förbindelseorgan mellan länets kvinno- och tjejjourer. Föreningen arbetar för att öka samarbetet och sammanhållningen mellan jourerna samt tillvarata dess gemensamma intressen.

Rädda Barnen Dalarna

Rädda Barnen Dalarna arbetar för att barn varaktigt får det bättre och att barn och unga får större inflytande över sina liv. Rädda Barnen Dalarna arbetar för att barn ska få skydd, stöd och den barndom som de har rätt till enligt Barnkonventionen som blev svensk lag 2020.

19. <https://www.lansforeningenkdalarna.se/kvinnojouer-tjejjourer-i-dalarna/>

Genom att öka kunskapen om barns rättigheter vill vi skapa engagemang och få fler att omsätta Barnkonventionen i praktiken. Vi sprider vår expertkunskap och erfarenhet till dem som har inflytande över barns livsvillkor, som till exempel lärare, föräldrar och socialarbetare.

Genom att sprida kunskap och erfarenheter från olika utvecklingsprojekt främjas arbetet för att stoppa våld och övergrepp mot barn. Rädda Barnen Dalarna har i samverkan bedrivit projektet Kärleken är fri på skolor runt om i länet. Projektet handlar om barns och ungas rättigheter kopplat till kärlek, sexualitet och kropp. Rädda Barnen Dalarna arbetar med att ta fram en metod för skolor att informera barn om våld och utsatthet och att bli stärkta i att samtala med barn om våld. Metoden bygger på fyra steg som genomförs i skolan, där steg 1–2 handlar om kompetensutveckling för skolpersonal, inklusive stärkt beredskap för barn som är utsatta för våld genom samverkan med socialtjänst. Steg 3 omfattar ett informationsupplägg till elever och i steg 4 införs rutinmässiga frågor om våldsutsatthet i elevhälsosamtalen.

Brottsofferjourer (BOJ)

Brottsofferjouren Sveriges vision för samhällets brottsofferstöd är att alla som utsätts för brott ska få ett likvärdigt stöd när det gäller att hantera:

- rättsprocessens alla delar, inklusive polisutredning, skydds- och skadestandsfrågor samt försäkringsfrågor,
- psykiska, fysiska, sociala och existentiella konsekvenser av brottet.

Brottsofferjouren Sveriges ändamål:

- Att stödja och utbilda föreningarna inom förbundet i olika avseenden. Föreningarna arbetar med att ge stöd, information och praktisk vägledning till brottsoffer, vittnen och anhöriga.
- Att genom opinionsbildning verka för att brottsoffers, vittnens och anhörigas behov tillgodoses.
- Att verka för att rättssäkerheten för brottsoffer, vittnen och anhöriga är betryggande inför och vid domstolsförhandlingar.

- Att verka för att samhället ökar sina insatser för att förebygga brott.
- Att stimulera samarbetet mellan föreningarna, som arbetar med målsättningar enligt ovanstående punkter.

I Dalarnas län finns tre lokala jourer:

- Brottsofferjouren Övre Dalarna (Mora, Orsa, Älvdalen, Malung-Sälen, Vansbro, Leksand och Rättvik).
- Brottsofferjouren Mellersta Dalarna (Borlänge, Gagnef, Säter, Falun, Ludvika och Smedjebacken).
- Brottsofferjouren Avesta-Hedemora.

Näringslivet

Samverkan med aktörer inom näringslivet är viktigt för att förebygga och bekämpa våld. Många näringslivsverksamheter har möjlighet att förebygga brott genom upparbetade rutiner och deltagande i samverkansplattformar som fokuserar på de individer som näringslivet kommer i kontakt med. Det kan exempelvis handla om festivalarrangörer, taxi- och hotellverksamhet eller privata vårdgivare.

Referensförteckning

1. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, Utdrag (kap 5) ur Skr. 2016/17:10.
2. Hbtqi paraplybegrepp, [Socialstyrelsen.se](https://socialstyrelsen.se)
3. Särskild utsatthet, Socialstyrelsens handbok om socialtjänstens och hälso – och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer.
4. Mål för jämställdhet - [Regeringen.se](https://regeringen.se)
5. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, Utdrag (kap 5) ur Skr. 2016/17:10.
6. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/istanbulkonventionen>
7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sv/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
8. Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.
9. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling/>
10. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsa-och-folkhalsoarbete/tema-folkhalsa/vad-styr-folkhalsopolitiken/nationella-mal-och-malomraden/>
11. Se Bilaga: Aktörernas uppdrag och roller.
12. Utifrån regeringsbeslut ”Regionalt uppdrag att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor” (S2017/07420/JÄM) (delvis).
13. Förordning (2021:995) om Länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.
14. SFS 1984.387. Polislag.
15. SFS 2001:453. Socialtjänstlag.
16. SFS 2012:276. Lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:543).

17. Skolverket (2018). Läroplan för förskolan: Lpfö 2018. Stockholm: Skolverket.
18. Formuleringarna gäller från 1 juli 2022. Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan, förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan och förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan.
19. <https://www.lansforeningenkjdalarna.se/kvinnojourer-tjejjourer-i-dalarna/>
20. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021–2023, <https://regeringen.se/informationsmaterial/2021/12/atgardsprogram-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-2021-2023/>

Lästips

Nationellt våldsförebyggande program, <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2022/06/nationellt-valdsforebyggande-program/>

Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck (2021:17), Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck (2021:17) | Jämställdhetsmyndigheten (jamstalldhetsmyndigheten.se).

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer, HSLF-FS 2022:39, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/foreskrifter-och-allmanna-rad/2022-6-7967.pdf>

AKUTMOTTAGNING